

DE 'WIJNCKEL' VAN APOTHEKER STIJL IN 1698

Luc Devriese

Samenvatting

De waarde van niet minder dan 461 verschillende producten of productvarianten aanwezig in de apotheek Stijl in het Gentse centrum wordt kort samengevat en besproken. Bij de appreciatie van de inboedel viel in het bijzonder de relatief geringe waarde van de eigenlijke artsenuitwerpen op. Alles samen genomen waren ze minder waard dan het meubilair en het bereidings- en bewaarmateriaal in de apotheek. De verdere beschrijving geeft ons een indruk van de leefwereld van het apothekersgezin dat ontwikkeld was en smaak had. Er was een kleine schilderijenverzameling in huis en boeken werden bewaard in een 'locaris'. Hun waarde kon niet geschat worden door de gebruikelijke brocanteurs (oude klerenkopers). Men deed daarvoor beroep op vaklui: Jan van Cleef voor de schilderijen en Judocus Snouck voor de boeken. De apotheker zelf was blijkbaar actief lid van de Sint Jorisgilde. Hij bezat niet minder dan negen bogen die door de boogmaker van de gilde geschat werden op 9 pond Vlaams.

Inleiding

Pal in het Gentse stadscentrum, ergens tussen de betonnen 'klokkentoren' en de Stadshal, aan wat vroeger een echt pleintje was en bekend stond als Te Putte, later Gouden Leeuwplein, hield apotheker Frans Stijl (soms ook Steil geschreven) in zijn huis 'Den Buc' tijdens de tweede helft van de jaren 1600 zijn winkel open (1). Winkel inderdaad, zo werd de zaak toen genoemd. Ook nu nog spreken we van apothekerswinkel, al horen farmaceuten dat niet graag. Apotheker is trouwens afgeleid van een Griekse term die zoveel betekent als 'bij elkaar plaatsen', 'opbergen'. De term gaat terug naar de oorsprong van het vak in de middeleeuwse kloosterapothecarius, een soort huismeester, verantwoordelijk voor het beheer van de voorraad voedingsstoffen en geneesmiddelen (of wat daarvoor moest doorgaan) in de berggruimte, de 'apotheca'. Een apotheker is dus een 'effen zetter', als je wil. Daarover moeten we niet denigrerend doen. Er is heel wat vakkennis nodig om de inhoud van zo'n winkel te identificeren, te kennen, eventueel te mengen en deskundig aan de bestemmelingen te bezorgen. Nog iets: apotheken bezitten niet zelden heel fraaie oude of nieuwe winkelpuien en interieurs. Over het apotheekwezen in Gent werd al heel wat gepubliceerd, zowel een algemene beschrijving als lijsten van producten (2). Deze publicaties zijn echter vrij gespecialiseerd en focussen op de inhoud.

In een vorige aflevering van dit tijdschrift werd al een beschrijving gegeven van de woonomstandigheden van het apothekersgezinnetje Stijl, in het bijzonder van het slaapcomfort waarover de familie beschikte (3). De 'minuten van de staat van goed' opgemaakt na het overlijden (1698) van de apotheker Franciscus (François) Stijl (Steil), omvatten onder andere een gedetailleerde inventaris van diens apotheek (4). Hieronder woordelijk de uitvoerige hoofding en een zeer vereenvoudigde samenvatting van de 'simplicia' (grondstoffen) en 'composita' (samenstellingen) in de apotheek.

Memoriael van het corpus pharmaceuticus met alle simplicia en composita bevonden ten sterfhuuse van wijlent Mr. Francoys Steil, in syn leven apoteker binnen deser stede van Ghendt, gheappreiert door Sr. Philips Gheyle ende Jacques Goetgeluck, ende daer toe versocht by de We. vande selven Steil en Sr. Jan van Waes, op den 14 July 1698 en naervolgende daegen. Gheyle en Goetgeluck waren collega's van de afgestorvene. Jan van Waes fungeerde als 'deelvoogd' (5).

Producten

De *'Lyst van den Wynkel'*, zoals de verdere titel luidt, beslaat dan 18 bladzijden. Zestien er van bevatten een gedetailleerde opsomming van de producten in voorraad. Deze grondstoffen (simplicia) en samengestelde, volledig of gedeeltelijk geprepareerde producten (composita) werden telkens per soort vermeld met de aanwezige hoeveelheid in artsennijgewicht uitgedrukt. Daarnaast werd dan de geschatte waarde aangegeven. Deze lijst omvat niet minder 461 verschillende producten, al dient hier wel bij vermeld te worden dat vele ervan varianten of verschillende bereidingsvormen van éénzelfde basisstof betroffen. De gemiddelde geschatte waarde van de producten lag iets hoger dan 26 groten. Dat was zowat het dagloon van een diender in het bouwvak. Slechts 8 items werden op meer dan 10 schellingen (120 groten) geschat. Het betreft hier meestal dan nog producten die relatief grote hoeveelheden per eenheid bevatten. De hoogste waarde (1 pond, 8 schellingen, 6 groten) werd toegekend aan 8 pond granaatappelsiroop. We herkennen hier nog de hierboven beschreven origine van het vak in de kloostervoorraden. De totale waarde van de producten bedroeg 50 pond, 14 schellingen en 10 groten Vlaams.

Materiaal

De tweede groep items op de lijst betreft het materiaal en het meubilair van de officina. 'Het' meubel bij uitstek dat ongetwijfeld het centrale punt van de apotheek moet gevormd hebben, was ongetwijfeld de toog. Dat was dan ook een tooch met tabernakel en schylderye. De schilderijen aanwezig in het huis werden afzonderlijk geprijsd (zie verder) en we weten niet of het schilderij dat blijkbaar in de toog verwerkt was, ook nog apart onder de opgesomde werken figureerde. Samen met enkele spatels en stampers werd die toog op 9 pond geschat. Verder waren er nog twee deugdelijke meubels in de winkel aanwezig: een coffoir en een kasse met vier en twintich laden. De eerste was

1 pond waard en de laatste werd op 3 pond, 6 schellingen en 8 groten geschat. Daarnaast waren er nog 30 aparte laden, alle de beerders rontom den winkel en drie vrijfsteenen met een tafel.

Veruit het duurste stuk ter plaatse was een grooten motallen mortier, 164 lb (164 pond, hetzij 71 kg. zwaar) à 12 st (stuivers = 24 groten) / pont, met een geschatte waarde dus van 16 pond en 8 groten. Onontbeerlijk voor vele bereidingen waren verder nog enkele kleinere mortieren en drie glase berders en (minder evident), een plaester bert. Al wat meer gesofistikeerde items waren een kopere distillatie cuype en slange, en diversch ander cooper werck tot decocte (afkooksels) & distillaat, tsamen bereeckent by ghewicht 47 pont à 13 stuiver (26 groot). De kuip met slang waren twee en halve pond waard; het andere koperwerk 4 pond en 14 schellingen.

In een volgende categorie materiaal treffen we weegschalen en gewichten. Deze waren opvallend goedkoop: 1 pond, 4 schellingen en 6 groten, nauwelijks meer dan de ene pond die de weeghaak waard was. Ook de inhoudsmaten, pinten, halve pinten, dobbel maetjens, enckel maetjens en 2 oncen sament, waren blijkbaar de moeite van het apart vermelden niet waard.

Uiteraard mochten ook de nodige flessen, potten en dergelijke niet ontbreken. Zo waren er, ongeschonden of geschonden: 73 conserfpotten, 12 watercannen, 16 groote watercannen, 29 syrop potten, 36 provisiepotten, 19 tonnekens, 24 clyne dooskens, 3 groote blecke trechters met 3 cleene, 5 pinten ouden queewijn, 42 tinne ol(i)je en salfpotten, in cooper 2 salfe potten met de decksels. De tinnen potten vormden hier duidelijk het duurste materiaal: aan 20 stuivers het stuk maakten ze samen het derde hoogste bedrag van de winkelinventaris uit.

Enigszins buiten de hierboven beschreven categorieën, maar onontbeerlijk in de oude geneeskunde, was tenslotte nog de volgende apparatuur: vier clyste(e)re pypen en custoden(hoezen) en 2 clyste(e)re potten. Deze instrumenten om lavementen (klisteren) te zetten vormen voor ons, als symbolen van het toenmalig medisch en farmaceutisch onvermogen, een passend sluitstuk aan de opsomming van de inboedel.

Relatieve waarde

In het hierboven beschrevene werd hier en daar al de aandacht gevestigd op de waarde van sommige stukken uit de winkelinventaris. Bij deze vergelijkingen valt in het bijzonder de relatief geringe waarde van de eigenlijke artsenuitwerpen op. Alles samen genomen waren ze minder waard dan het meubilair en het bereidings- en bewaarmateriaal: 50 pond, 14 schellingen en 10 groten, tegenover 74 pond, 7 schellingen en 3 ½ groten. De totale waarde van de inhoud van de apotheek (125 pond, 7 schellingen, 1 groot en 6 penningen Vlaams) kan eveneens vergeleken worden met de verdere inboedel van het apothekershuis. Negen schilderijen waren, volgens de expert Joannes de (van) Cleef samen 29 pond en 4 schellingen waard. Als bijzonderste en duurste werk (8 pond) werd genoteerd: voor eerst in de keuken boven de schouw een Samaritaen van Crayer. Misschien stond het thema van dit schil-

derij van Gaspard De Crayer (Antwerpen 1582 – Gent 1669) symbool voor de beroepsactiviteit van onze apotheker? De negen bogen van de afgestorvene werden door Franciscus Schepens bogemaeker van(de) gulde van Ste Jooris, geschat op 9 pond. Zijn boeken waren volgens Judocus Snouck, boeckverkooper, meer waard: 13 pond. Er was trouwens eenen locaris daer de boeken in liggen in de cleyne salette (salonnetje). De huisinboedel, meubels, kleren en huisraad, waaronder opvallend veel zilverwerk, werd door Barbara De Prince, weduwe van Franciscus Corthals, gesworen pryserig(ge), die wel kon pryzen maar haar eigen naam niet kon schrijven, op 201 pond, 18 schellingen en 1 groot geschat.

Tenslotte dient in deze context nog vermeld te worden dat Franciscus Stijl een hof bezat in de Roskamstraat, in een dichtbevolkte wijk achter de huidige Sint-Baafs kathedraal. Deze ligging wijst er op dat dit een kruidentuin was ten behoeve van de apotheek.

Noten

- 1 Op de latere kadastrale Sectie A nr. 277. Het huis verdween aan het begin van de vorige eeuw samen met twee bouwblokken tussen het Belfort en de Sint-Niklaaskerk (Devriese, L. 2007, Een 'grootsch werk van ontblooting'. Appreciaties door tijdgenoten van de gebouwenloop rond Gentse monumenten. In: *GOV De Heraut*, jg. 42 nr. 2, p. 3-10).
- 2 De Backer C.M.E., *Farmacie te Gent in de late middeleeuwen. Apothekers en receptuur*, Hilversum, 1990, pp. 264. Voor de latere periode de vele publicaties van Leo J. Vandewiele in het Farmaceutisch Tijdschrift.
- 3 *Van Mensen en Dingen*, 2015, jg. 14 nr. 4. p. 10 – 33.
- 4 Stadsarchief Gent, Reeks 332, nr. 279, bundel 9.
- 5 Zie 'Bronnen en methodiek' in het artikel over kruideniers in dit tijdschriftnummer.